

De praktijk van doorgaan en delen bij Mozaiek

een waarderend lerende observatie

met gespreksvragen voor pionierteams

Peter den Hoedt

Inleiding

Voor de *pionierende beweging van proefplekken* mocht ik een artikel schrijven over *doorgaan en delen*.¹ *Doorgaan en delen* staat voor de instandhouding en vermenigvuldiging van een proefplek die al een tijdje aan het pionieren is. *Delen* kan door vanuit een (nieuwe) kerkplek weer een nieuwe proefplek te (helpen) starten, maar ook door geleerde lessen of ontwikkelde concepten te delen. Het kerndoel bij *doorgaan en delen* is: *blijven bijdragen aan de groei van de kerk als een brede beweging van hoop*.

Dit bracht mij tot de vraag: hoe werkt dat eigenlijk bij Mozaiek?² Daar typeert men zichzelf ook als 'beweging' en het is al jaren de snelst groeiende beweging van christelijk Nederland. Wat is hun geheim als het gaat om groei en vermenigvuldiging? Onder andere vanwege een functie met het oog op 'evangelisch-charismatische geloofsbeleving' in de Protestantse Kerk, was ik vanaf 2018 regelmatig gaan 'gluren bij de burens'.³ Hierdoor had ik na circa zeven jaar 'participerende observatie' al aardig wat zicht op de ontwikkeling van Mozaiek.

Denkend vanuit mijn artikel over *doorgaan en delen* en kijkend naar de *cultuur van vermenigvuldiging* die ik waarneem bij Mozaiek als beweging, heb ik nu een 'reflectief observatieverslag' geschreven. Daarmee wil ik geen oproep doen aan de pioniersbeweging en de Protestantse Kerk om als Mozaiek te worden. Ik geloof in een 'mozaiek van kerkplekken' zoals de Protestantse Kerk dat voorstaat.⁴ Dat wil zeggen: een veelheid aan kerkvormen, voor een veelheid aan bevolkingsgroepen, die als 'levend lichaam' met elkaar verbonden zijn. Dat lichaam is wat mij betreft kerkgrensoverstijgend. Maar voor zover ik dat kan overzien, lijkt 'mijn eigen deel van het lichaam' de neiging te hebben om de ontwikkeling van Mozaiek zo veel mogelijk te negeren of als het te dichtbij komt, te bekritisieren. Hiervoor wil ik wel een oproep doen: laten we ervan leren!

Mijn 'reflectieve observaties' zijn daarbij niet bedoeld als 'kritische succesfactoren'. Ik beschrijf slechts wat ik vanuit mijn perspectief denk te zien gebeuren bij Mozaiek en ik nodig je uit om door mijn ogen mee te kijken. Aan de hand daarvan kun je dan zelf (met je team) reflecteren op het *doorgaan en delen* bij je eigen kerkplek en in onze beweging. Op pagina 7 en 8 heb ik tien 'waarderend lerende observaties' opgesomd en daarbij vier gespreksvragen geformuleerd. De observaties zijn gedestilleerd vanuit het verslag en kunnen daarom ook gelezen worden als een samenvatting.

Verslag van een participerende en reflecterende observatie

Mozaiek is al jaren de snelst groeiende beweging in christelijk Nederland.⁵ Vanuit het gevestigde kerk-zijn en het contextuele pionieren klinkt er regelmatig kritiek op deze beweging.⁶ Uiteraard is er in kritische zin ook van alles over te zeggen. Voor wie geldt dat niet?! Maar met Jezus' uitspraak over de balk en de splinter in gedachten, wordt kritiek in dit verslag achterwege gelaten.⁷ Wie kritiek zoekt, kan dat elders wel vinden. De

¹ Peter den Hoedt, 'Delend in beweging blijven'. Over *doorgaan en delen*. 2025.

² <https://Mozaiek.nl>

³ 'Gluren bij de burens' is model 30 in de [map met missionaire modellen](#) van de Protestantse Kerk..

⁴ Zie hierover de nota [Mozaiek van kerkplekken](#) (2019)

⁵ [Deze kerk stroomt wél vol: 'We lijken happy clappy, maar zijn heel orthodox'](#). Deze reportage van Nieuwsuur werd eind 2018 uitgezonden. Onder andere daarmee werd mijn interesse gewekt. Dit 'reflectieve observatieverslag' werd in het voorjaar van 2025 geschreven. Het bestrijkt dus een periode van circa zeven jaar.

⁶ Deze kritiek heeft meestal te maken met wat in de 'pioniersreis' het '[viervoudig luisteren](#)' wordt genoemd. Vooral met het luisteren in relatie tot de bredere kerk (bij gevestigde kerken) en in relatie tot de omgeving (bij contextuele pioniers). Het is goed dat we hier als gevestigde kerken en contextuele pioniers op wijzen. Maar we moeten wel oppassen dat we hiermee niet de "*wijzen en verstandigen*" worden waar Jezus het over heeft in Mattheüs 11:25 en Lukas 10:21.

⁷ Lukas 6:41-42

insteek in dit verslag is om waardierend te leren van wat er gaande is bij Mozaiek.⁸ Hiervoor wordt er van buitenaf gekeken, met het perspectief van een geïnteresseerde bezoeker, door de bril van de *pioniersreis* en gericht op het thema *doorgaan en delen*.⁹

Vriend en vijand is het erover eens dat er iets opmerkelijks gebeurt bij Mozaiek. Het is waar dat veel mensen aanhaken die al christen waren. Maar wie zich serieus verdiept in de honderden doopgetuigenissen van de afgelopen jaren, kan niet ontkennen dat ook mensen met andere achtergronden tot geloof komen.¹⁰ In ieder geval betreft het vaak mensen die ergens uit zijn verlost of die verlangen naar een vorm van verlossing. Dit 'exodus-motief' speelt bij veel dopelingen een rol. Daarnaast is er het 'verzoening-motief' waarin het gaat om vergeving van zonden en een (herstelde) relatie met God. Dopelingen laten hun oude leven bewust achter in het doopbad, om daaruit op te staan in een nieuw leven.¹¹ Dit zijn veelal jonge mensen, maar ook ouderen laten zich dopen. Mensen die al een kerkelijke achtergrond hebben, getuigen vaak van (een verlangen naar) geloofsvernieuwing. God dieper ervaren en zich meer aan Hem toewijden is daarmee nog een motief voor de doop. Vanwege de aantrekkingskracht op kerkmensen die elders afhaken, hebben critici Mozaiek een 'stofzuigerkerk' genoemd.¹² In het Engels is een stofzuiger een 'vacuum cleaner'. Misschien is hiermee dus tegelijk iets gezegd over een vacuüm bij andere kerken.¹³ Aan gerechtvaardigde kritiek mag (moet) zeker uitdrukking gegeven worden, maar het lijkt wijs om daarbij dit vacuüm dan ook in overweging te nemen.

Delen en doorgaan

Mozaiek begon in 2011 in een huiskamer in Veenendaal. Het groeide al snel uit tot een kerk waar nu elke zondag zo'n 3.000 mensen naartoe komen, terwijl vele anderen in het hele land online meekijken. Ook zijn er 13 nieuwe gemeenten gesticht, in Rotterdam, Amsterdam, Nijkerk, Almere, Drachten, Steenwijk, Dronten, Middelburg, Hardenberg, Rijssen, Apeldoorn, Dronten, Stads kanaal en Voorschoten. De gemeenten worden aangeduid met hun telefoon-netnummer, zoals 0318 in Veenendaal. Verder zijn er op verschillende plekken Mozaiek-families te vinden. Dit zijn (nog) geen gemeenten met eigen diensten, maar groepen mensen die online naar 0318 kijken en daarnaast vormgeven aan lokale verbondenheid en missie.

Mozaiek noemt zichzelf nadrukkelijk een beweging. Nieuwe groepen die onder de vlag van Mozaiek willen gaan opereren, worden gefaciliteerd en in het Mozaiek-netwerk opgenomen. Nieuwe gemeenten worden uiteindelijk zelfstandig. De onderlinge verbinding in de beweging is intrinsiek verankerd in een gedeelde visie, identiteit en missie. Hierover wordt professioneel, integer en aanstekelijk gecommuniceerd. Het *delen* kwam in een stroomversnelling tijdens de lockdowns vanwege corona. In heel Nederland keken mensen toen naar de online diensten (ook een vorm van *delen*). Dit gaf een stevige impuls aan het ontstaan van zogenaamde Mozaiek-families en van nieuwe gemeenten. Het initiatief hiervoor kwam niet uit Veenendaal. Vanuit andere plaatsen werd om hulp en verbinding gevraagd. Mozaiek0318 was hiermee zelf ook geholpen,

⁸ Het kan leerzaam zijn hierbij ook de disruptietheorie eens toe te passen op de kerk. Zo las ik in een [artikel bij Boom management](#) ongeveer het volgende ("bedrijven" heb ik in het citaat vervangen door "kerken"): *"Disruptie ontstaat als kerken die geconfronteerd worden met verandering hardnekkig dezelfde keuzes blijven maken als de keuzes waarmee ze ooit succesvol waren... Christensen, de grondlegger van de disruptietheorie, stelt dat kerken die alles goed doen ook ten prooi kunnen vallen aan disruptieve, ontwrichtende kerken.* (Hiermee bedoelt hij dat gevestigde bedrijven - of zoals in deze toepassing gevestigde kerken - uit de markt geconcentreerd kunnen worden door innovatieve nieuwkomers met een nieuw aanbod, PdH.) *Maar kerken die hieraan ten onder gaan doen wel degelijk iets niet goed;... ze kiezen ervoor om op dezelfde weg door te gaan – tot het te laat is. Ze zijn namelijk bang om te veel van het oude te verliezen als ze het nieuwe adopteren. Uit MIT Sloan-onderzoek blijkt dat gevestigde kerken disruptie in de markt kunnen counteren door te gaan investeren in de innovaties die nieuwkomers op de markt brengen.*" (Geraadpleegd in maart 2025). Natuurlijk is een kerk geen bedrijf en vraagt het veel wijsheid om inzichten uit de disruptietheorie goed toe te passen bij kerken, maar als we deze inzichten te snel naast ons neerleggen missen we de positieve prikkeling die ervan uit kan gaan.

⁹ Dit verhaal over Mozaiek is dus gebaseerd op 'participerende en reflectieve observatie'. Daarbij is gesproken met diverse betrokkenen en de inhoud van dit verslag is gecheckt bij centrale leiders in de beweging. Als vervolg zou het interessant zijn om ook nog eens van binnenuit mee te kijken, met 'een kijkje in de keuken'.

¹⁰ Doopgetuigenissen worden gepubliceerd op de websites van de lokale gemeenten.

¹¹ Daarin ben je vrij en kun je vol van de Geest 'God aanbidden, van elkaar houden en de omgeving dienen'. In feite is dit een toepassing van Romeinen 6, wat in 7:4 en 6 uitmondt in 'vrucht dragen voor God' en 'het dienen van de nieuwe orde van de Geest'. In hoofdstuk 8 wordt dit 'leven volgens de maatstaven van de Geest' verder uitgewerkt.

¹² [Mozaiek0318: een 'stofzuigerkerk' volgens Miranda Klaver? - EO](#)

¹³ Aan het slot van dit verslag stel ik mezelf op basis van een theologische reflectie de vraag of de zuigkracht van Mozaiek (en daarmee het mogelijk ervaren vacuüm elders) misschien iets met 'aanbidding' te maken kan hebben.

want de enorme toestroom van mensen was in Veenendaal niet meer op te vangen. Ondanks de capaciteit van de Basiliek en de herhaalde diensten op zondag. Het paste gewoon niet meer.

Als het gaat over het geheim van de groei en vermenigvuldiging, dan zullen Mozaiekers zelf als eerste naar de Heilige Geest wijzen. Er was geen vooropgezet programma. Er was en is alleen sprake van een sterke aantrekkingskracht. Er wordt wel planmatig ingespeeld op nieuwe ontwikkelingen, die nieuwe kansen bieden en/of die om verandering vragen. Maar meestal wordt hier een geestelijke duiding aan gegeven. Wellicht is dit te duiden als 'geestelijk ondernemerschap'.

Naast *vermenigvuldigend delen* door de start van nieuwe gemeenten, geeft Mozaiek ook vorm aan het *delen van geleerde lessen en ontwikkelde concepten*. Zeker rond aanbiddingsmuziek wordt hiervan door allerlei kerken gebruikgemaakt, in Nederland en daarbuiten. In Kenia is een heel gebied 'geadopteerd' waar, samen met partnerorganisaties en lokale kerken, wordt ingezet op het versterken van aanbidding en het bewerken van barmhartigheid en gerechtigheid. In deze relatie is er sprake van wederkerigheid. Er wordt door Mozaiek ook veel ontvangen vanuit Kenia. Hiermee worden regelmatig complete Kenia-zondagen ingevuld.

Het pioniersthema dat in deze reflectie functioneert als lens om naar de ontwikkeling van Mozaiek te kijken, is *doorgaan en delen*. Maar bij Mozaiek lijkt de volgorde van dit thema omgekeerd: 'delen en doorgaan'. Het accent ligt op groei en vermenigvuldiging. Regelmatig wordt gemeld dat *delen* iets van de gemeente vraagt, maar men lijkt er daarbij op te vertrouwen dat het een en ander wel zal *doorgaan*.

Kerk-zijn vormgeven

Over de vormen van kerk-zijn wordt bij Mozaiek gezegd dat die er zijn zolang ze werken. Zodra ze niet meer werken, moeten er andere komen. Op deze manier wordt geprobeerd om het bouwen van 'heilige huisjes' te voorkomen en om als kerk in beweging te blijven. De diensten hebben het karakter van een evenement, met vaak nieuwe muziek. De muziek is van hoge kwaliteit en voor een breed publiek. Deze aanbiddingsmuziek heeft een semi-sacramentele functie. Hierin wordt door velen een diepe verbinding met God ervaren.

De diensten rond Kerst en Pasen zijn alleen toegankelijk met gratis tickets, om de toestroom te reguleren. De kerstnachtdienst van 2024 in 0318 werd negen keer herhaald en de 17.000 beschikbare tickets waren binnen vijf uur gereserveerd.¹⁴ De dienst werd live en in een herhaling uitgezonden op NPO2. De andere Mozaiek-gemeenten hadden intussen hun eigen diensten.¹⁵

Onderlinge verbinding wordt vooral gevonden in de vele teams en groepen die er zijn. Daarin is de hele week door voor elk wat wils te vinden. 'Love2Meet-groepen' zijn een beetje vergelijkbaar met *proefplekken*. Het gaat daarin vooral om *liefhebben, dienen en community opbouwen*, zoals dat heet in de *pioniersreis*.¹⁶ Deze groepen zijn er in allerlei soorten en maten en worden gevormd rond allerlei dingen die mensen in een groep gemeenschappelijk kunnen hebben. Van motorrijden of surfen tot ouder zijn of een missie in de buurt hebben. Naast onderlinge verbinding dragen deze groepen ook bij aan groei en vermenigvuldiging. Wat in de pioniersreis 'kerk-zijn vormgeven' heet, gebeurt vooral in het grotere geheel van een centrale gemeente en/of in een lokale Mozaiek-familie.

Met betrekking tot jongeren is niet alleen hun massale aanwezigheid en betrokkenheid opmerkelijk. Wat ook opvalt is het intergenerationele karakter van Mozaiek. Kinderen, jongeren, volwassenen en ouderen geven samen vorm aan kerk-zijn. Zij krijgen niet alleen bij hen passende rollen, maar ook passende oefenplekken en coaching om te groeien in hun rol. Door volwassenen wordt de leiding soms volledig overgedragen aan jongeren. Bijvoorbeeld in 'take-over' diensten. Sommige jongeren lopen rond met de vraag: "Hoe krijg ik mijn ouders mee naar de kerk?" Hierbij worden verhalen gedeeld van volwassenen die door hun kinderen (weer) bij de kerk betrokken zijn geraakt. Iedereen wordt bij Mozaiek op eigen waarde geschat en desgewenst mag iedereen zich inzetten met eigen gaven of talenten. Regelmatig wordt duidelijk gemaakt hoe betrokkenen van betekenis kunnen zijn. Maar het initiatief om mee te doen lijkt vooral bij betrokkenen zelf gelaten te

¹⁴ [17.000 tickets voor kerstnachtdienst binnen 5 uur weg: 'Spruitjesgeur is van christendom af' - RTV Utrecht](#)

¹⁵ <https://mozaiek.nl/kerst>

¹⁶ Zie de [website van de Protestantse Kerk](#) voor een overzicht met toelichting en toerusting bij de pioniersreis.

worden. Wat hierbij opvalt is de intrinsieke toewijding bij velen. Niet in het minst bij de jongeren, die dus met velen zijn. Mensen willen zelf graag bijdragen en ze krijgen daarvoor alle ruimte en steun. Dit helpt natuurlijk ook als het gaat om *doorgaan*.

Gedeeld leiderschap

Het leiderschap wordt breed gedeeld. Ook met betrekking tot de voorgangers is er principieel gekozen voor meervoudig leiderschap. Niemand mag alleen ergens verantwoordelijk voor zijn. Hierdoor is er geen 'grote leider' waarmee alles staat of valt. Natuurlijk kan de naam van Kees Kraayenoord niet ongenoemd blijven in een beschouwing van het fenomeen Mozaiek. Maar hij lijkt daarin meer te typeren als 'grote inspirator'. Er hoeft meestal niet getwijfeld te worden of sprekers zelf geloven wat ze zeggen en of ze daar zelf ook naar proberen te leven. Tegelijk is er, met humor en kwetsbaarheid, transparantie over het eigen falen. Dit werkt overtuigend én relativerend. In de diensten, waarin velen een rol hebben, voel je een stevige regie. Tegelijk is niet altijd duidelijk aanwijsbaar wie de regie heeft. Dit geldt ook voor het geheel van de beweging. Het is niet altijd zichtbaar, maar er is wel een voelbare, breed gedeelde en levende kern. Dit kloppende hart geeft 'stuwkracht, sturing en samenhang'.

De geloofsbeleving lijkt soms op een moderne vorm van 'contemplatie in actie'.¹⁷ Bijvoorbeeld als er wordt gezongen: *"God, ik kijk naar U, want dan bezwijk ik niet. Laat me zien Heer, hoe U de dingen ziet. God, ik kijk naar U, mijn hulp, mijn vaste grond. Geef me wijsheid, U weet wat ik moet doen."* Vanuit de gerichtheid op God wordt geprobeerd om door de ogen van God naar de omstandigheden en de omgeving te kijken. Dit doet denken aan een belangrijk principe bij het autorijden of het besturen van een fiets: waar je naar kijkt, daar rijd je naartoe. Goed vooruit en niet de verkeerde kant op kijken is daarom het devies. Dit motto kun je ook toepassen op kerk-zijn: houdt samen de blik gericht op God en Zijn missie om te voorkomen dat je als kerk(plek) in de berm belandt. Een gezamenlijke gerichtheid leidt tot een gemeenschappelijke richting. Bij Mozaiek blijkt dit onder andere uit een vitale 'interactie' tussen 'inspiratie' vanuit het leiderschap en het eigen 'initiatief' vanuit deelnemers, gericht op een gemeenschappelijk doel. Ik zie dit zowel binnen als tussen de gemeenten gebeuren. Deze interactie lijkt te pulseren rond kernovertuigingen die breed worden gedeeld.

Autoriteit op basis van identiteit vanuit intimiteit

Met betrekking tot de identiteit van betrokkenen, de beweging en leiders in de beweging, wordt er gedacht vanuit de drieslag 'intimiteit - identiteit - autoriteit'.¹⁸ Intimiteit met God leidt tot een gezonde(n) identiteit en daarom geven anderen je autoriteit, is de gedachte. Als je die volgorde omkeert, ga je autoriteit afdwingen om daarmee je identiteit vorm te geven. Hiermee beschadig je jezelf en anderen, denkt men. Intimiteit met God moet daarom aan de basis liggen van alles, persoonlijk en in de totale beweging. Deze intimiteit wordt meestal ontwikkeld of verdiept in een 'woestijntijd', concludeert men op basis van Bijbelse voorbeelden. Op basis van deze voorbeelden wordt ook gezegd dat 'gezonde(n) autoriteit' op basis van 'identiteit vanuit intimiteit' in de ultieme vorm van navolging kan leiden tot de dood. In ieder geval zal dit het einde van een bepaald comfort betekenen. Leiderschap wordt daarom ook wel getypeerd als 'lijdende liefde'.¹⁹ Hierbij leiden en lijden alle volgelingen van Jezus in zekere mate. Er wordt dus geen welvaartsevangelie gepreekt. Toch wordt Mozaiek soms een 'therapeutische theologie' verweten. In preken, liederen en getuigenissen ligt inderdaad best een stevig accent op persoonlijke heling. Maar veel dieper is het Godsverlangen dat daarin lijkt door te klinken en het verlangen naar heelheid voor heel de schepping. Of anders gezegd: naar intimiteit met God in een wereld die vol is van Gods Glorie.

Kerntaken, -waarden en -overtuigingen

De kerntaken die Mozaiek voor zichzelf ziet zijn: God aanbidden, van elkaar houden en de omgeving dienen. Deze missie is ingegeven door Gods missie om alle dingen nieuw te maken.²⁰ Men weet zich als beweging

¹⁷ Op deze manier omschrijven de Jezuïeten de combinatie van een sterke gerichtheid op God en/in de omgeving. Of alle Mozaiekers zoals de Jezuïeten zullen zeggen dat 'God in alle dingen' te vinden is, dat weet ik niet zeker. Wel weet ik zeker dat zij geloven dat 'God in alle dingen' kan komen. Het jaarthema in Veenendaal is (als ik dit schrijf) niet voor niets gebaseerd op het boek en de bijbehorende Bijbeltekst: *"Alle dingen nieuw"*. (Zie over dit jaarthema ook voetnoot 16).

¹⁸ Dit werd uiteengezet door Nelinda Troost tijdens een [dienst van Mozaiek0318 op 9 maart 2025](#).

¹⁹ Kees Kraayenoord gebruikte deze uitdrukking tijdens een [dienst van Mozaiek0318 op 6 april 2025](#).

²⁰ Het jaarthema in Veenendaal is in 2024/2025 "In ere hersteld". Daaronder ligt het boek "Alle dingen nieuw" van Pete Hughes, een Anglicaanse priester en pionier in Londen. Het gaat over deel worden van Gods verhaal van herstel. Het is

opgenomen in Gods missie. *“We zijn hersteld om te herstellen”*, is een uitspraak die hier woorden aan geeft. Of zoals gezongen wordt: *“God in ons, God door ons, U maakt alles nieuw.”* Een Bijbeltekst die hierbij past, is: *“Een koninkrijk van priesters zul je zijn, een heilig volk”*.²¹ Mozaiek ziet zichzelf als een “kunstwerk van gebrokenheid”. De naam van de beweging verwijst naar het Mozaiek-terras, waar Jezus voor Pilatus stond. Juist vanuit gebrokenheid en met gebroken mensen brengt God iets moois tot stand, is de overtuiging.

De kernwaarden die de cultuur van Mozaiek bepalen zijn: ontmoeting komt voor standpunt, vraag komt voor conclusie en begrijpen komt voor begrepen willen worden. In deze cultuur van ‘radicaal welkom’ mag je komen zoals je bent. Je mag ook blijven zoals je bent. Niemand dwingt je tot iets. Pas als je zelf aangeeft daaraan toe te zijn, word je verder geholpen. Intussen word je wel gestimuleerd om zelf stappen te zetten.

Rond het ‘radicale welkom’ wordt gesproken over een spanningsveld waarin men als kerk bewust wil blijven staan, in navolging van Jezus. Maar in toenemende mate is er naast ‘de genade van het radicale welkom’ ook aandacht voor ‘de noodzaak van persoonlijke bekering’. Hierbij past bijvoorbeeld de uitspraak tijdens een preek, waarin nadrukkelijk gezegd werd dat het in de kerk *‘niet alleen over onze wonden, maar ook over onze zonden’* moet gaan.²² Hoe die ‘bekering’ eruitziet en hoe dat proces precies verloopt, wordt vooral gezien als iets tussen God en de persoon in kwestie. Mozaiek wil dit faciliteren. Er is een diepe overtuiging dat mensen in Gods nabijheid tot hun bestemming zullen komen. In de kern hoeft je daarom als kerk maar twee dingen te doen: mensen in contact brengen met God en inspelen op wat Hij met hen doet. Over het effect van leven in Gods nabijheid, wordt centraal een boek van de New York Times bestsellerauteur John Mark Comer aangeprezen. Dit heeft de veelzeggende titel *“De Weg volgen; bij Jezus zijn, op Jezus lijken en als Jezus leven”*.²³ Dit onderstreept de overtuiging dat mensen in het contact met God tot hun bestemming zullen komen.

Reflecteren vanuit een meer theologisch perspectief

Het uitgangspunt bij Mozaiek is ‘enacted inaugurated eschatology’.²⁴ Hierdoor zijn aanbidding en missie onlosmakelijk met elkaar verbonden. Er lijkt een ‘actueel-eschatologisch Godsverlangen’ te leven. Dit wordt gevoed door teksten als Jesaja 11:9, Habakuk 2:14, Handelingen 3:21 en Openbaring 21:3. Hierbij is men zich bewust van het risico om eschatologisch door te slaan. Daarom wordt er ‘hoopvol-realistisch’ gezocht naar de juiste balans tussen het ‘nu al’ en het ‘nog niet’ van Gods nieuwe wereld(orde). Om er nog wat meer theologisch jargon bij te halen, noem ik Tom Wright. Onder andere in zijn boek *“Goede Vrijdag”* poneert hij de stelling dat je ‘eschatologie’ (je leer over de laatste dingen of het einddoel) bepalend is voor je ‘soteriologie’ (je leer over de verlossing) en daarmee ook voor je ‘missiologie’ (je leer over de rol van de kerk

een gepopulariseerde, praktische theologie van Gods missie, die stevig steunt op Tom Wright. De keuze voor dit boek als jaarthema zegt veel over de theologie en de passie van Mozaiek.

²¹ God zegt dit over Israël (Exodus 19:6) en deze lijn loopt door in de gemeente van Jezus de Messias (1 Petrus 2:9). Tom Wright noemt dit het roepingsverbond: *“De voornaamste taak hierbij is ‘beeldragen’ - als rentmeesters van de Schepper zijn wijsheid op de wereld doen afstralen en de lof van de hele schepping naar haar Maker terugkaatsen.”* Goede Vrijdag. Tom Wright. *De dag dat de revolutie begon*, pagina 82, Franeker: Uitgeverij van Wijnen, 2018.

²² [Kees Kraayenoord wijst namens Mozaiek op noodzaak bekering: terecht? - Cvandaag.nl](https://keeskraayenoord.nl/wijst-namens-mozaiek-op-noodzaak-bekering-terecht?_cvandaag.nl). Het was ook Kraayenoord die de genoemde uitspraak deed, maar de betreffende preek kan ik helaas niet meer terugvinden.

²³ <https://johnmarkcomer.com/#home>

²⁴ Dit is de theologische overtuiging dat Gods nieuwe wereld nu al zichtbaar kan worden en dat een Geestervulde kerk en Geestervulde mensen hierbij een cruciale rol spelen. De Engelse termen staan ongeveer voor het volgende: Aan het einde van de tijd komt de hemel op aarde. Dan verschijnt Jezus weer en maakt Hij alles nieuw (eschatology). Maar deze toekomst is al doorgebroken in het heden toen Jezus op aarde kwam en daarna zijn Geest vanuit de hemel zond (inaugurated). Sindsdien wordt de toekomst ‘vertegenwoordigd’ door mensen die Jezus navolgen en die Gods wil najagen ‘op aarde zoals in de hemel’, door de kracht van zijn Geest (enacted). In de twintigste eeuw was er in de theologie een ‘herontdekking van het Koninkrijk’. Hierbij waren er twee hoofdstromen: de komst van het Koninkrijk ligt nog voor ons (Schweitzer) en de komst van het Koninkrijk ligt al achter ons (Dodd). Oscar Cullmann bracht dit bij elkaar met het inzicht dat Gods nieuwe wereld al is doorgebroken (geïnaugureerd) in de huidige wereld, maar dat die nog voltooid moet worden in de toekomst. Hij gebruikte hiervoor de analogie van D-day en V-day in de Tweede Wereldoorlog. George Eldon Ladd werkte dit verder uit in een evangelicaal kader. In Nederland leverde Herman Ridderbos een belangrijke bijdrage aan de ontwikkeling van deze theologie. Tom Wright is een bekende hedendaagse wetenschapper die ook verder theologiseert op dit spoor. John Wimber trok hieruit conclusies met betrekking tot ‘charismatische manifestaties van het Koninkrijk’. Onder meer op deze ‘golf’ in de brede charismatische beweging ‘surft’ Mozaiek. Al ligt daar minder nadruk op ‘bovennatuurlijke tekenen’.

in de wereld).²⁵ Ik zou daaraan willen toevoegen dat je eschatologie ook bepalend is voor je 'ecclesiologie' (je leer over het kerk-zijn). In de betreffende passage zegt Wright:

"Ik heb vaak bedacht dat als de kerkhervormers zich niet op de brieven aan de Galaten en de Romeinen hadden geconcentreerd, maar op Efeziërs, de geschiedenis van West-Europa wellicht totaal anders gelopen zou zijn. In Efeziërs 1:10 is het goddelijk voornemen om in de Messias alles in de hemel en op aarde bijeen te brengen."

Er is bij Mozaiek een proactief verlangen voelbaar naar de vervulling van dit goddelijke voornemen. Dit wordt gecombineerd met een identiteitsbesef waarin de eigen inzet cruciaal is bij de vervulling van dat verlangen.

Spirituele speculatie

In mijn zoektocht naar een verklaring voor de zichzelf voortstuwende en vermenigvuldigende beweging die ik zie bij Mozaiek, zette Tom Wright me op het spoor van nog een mogelijke verklaring. Maar hiermee ga ik wel richting 'spirituele speculatie'. In het boek dat ik al noemde schrijft Wright over het 'doel' en de 'diagnose' in zijn zoektocht naar de betekenis van het sterven van Jezus als de Messias van Israël. Het 'doel' is volgens hem de nieuwe schepping of Gods nieuwe wereld tot stand brengen, waarin de mensheid dient als 'koninklijk priesterschap'. De gerichtheid daarop bij Mozaiek heb ik hierboven al benoemd.

Over de 'diagnose' (waarom de kosmos een reset nodig had) heb ik nog niet zoveel gezegd. In ieder geval niet expliciet. De 'diagnose' die Wright stelt heeft ook te maken met 'koninklijk priesterschap'. Volgens hem is dat de belangrijkste reden van bestaan voor de mensheid. Mensen zijn geroepen om als rentmeesters en beeld dragers van de Schepper zijn wijsheid en zelfgevende liefde op de wereld te doen afstralen (koninklijke roeping) en om de lof van de hele schepping en haar nood naar haar Maker terug te kaatsen (priesterlijke roeping). Kort gezegd: om God te aanbidden, voor de schepping te bidden en te werken voor Zijn koninkrijk.

Wright noemt dit het *"roepingsverbond"*. Daarin dienen Gods mensen tussen hemel en aarde, als een vorm van tempeldienst. Dit sluit aan bij wat Petrus schrijft in zijn eerste brief, waar het onder andere gaat over een 'geestelijke tempel' en een 'koninkrijk van priesters' (2:4-9). Volgens Wright kunnen mensen deze rol alleen goed vervullen als zij hun Schepper aanbidden. *"Mensen kunnen alleen namens God handelen, en ernstige ontaarding is alleen te vermijden, als aanbidding voorafgaat aan hun handelen. Alleen wie de Schepper eer bewijst zal nederig genoeg zijn voor rentmeesterschap."*

Maar het probleem (diagnose) is, dat mensen elementen uit de schepping zijn gaan aanbidden (afgoderij). Elementen uit de schepping, waarover de mens namens God koninklijk had moeten 'heersen', zijn hierdoor zelf gaan 'heersen' of ze zijn in handen gevallen van kwade machten of ten prooi aan verval en de dood. Waar mensen wel 'heersen', is dat vaak de reden waarom dit woord zo'n negatieve bijklank heeft gekregen. De mens mist dus zijn doel, omdat hij zijn oorspronkelijke roeping niet beantwoordt. 'Doel missen' is letterlijk de betekenis van het Griekse woord voor 'zonde' (hamartia) en volgens Wright is dat dus de 'diagnose'.

Dit alles overdacht hebbend, is dit mijn 'spirituele speculatie': als het waar is dat op de schepping gerichte aanbidding (afgoderij) bij mensen leidt tot 'bederf van hun roeping', zoals Tom Wright dat noemt, zou het dan zo kunnen zijn dat op de Schepper gerichte aanbidding (eredienst) leidt tot het 'herstel van hun roeping'? Zo ja, zou het feit dat aanbidding van de Schepper zo'n centrale en 'semi-sacramentele' plek heeft bij Mozaiek dan misschien een verklaring kunnen zijn voor de 'vermenigvuldigende vitaliteit' die daar zichtbaar wordt? Wat mij betreft is dit een vraag voor verdere overdenking en misschien voor reflectie bij kerkplekken waar geworsteld wordt met verlies van vitaliteit.

²⁵ Tom Wright, *Goede Vrijdag. De dag dat de revolutie begon*, pagina 42-43, Franeker: Uitgeverij van Wijnen, 2018. Het zal inmiddels duidelijk zijn dat de theologie van Tom Wright bij mijn reflectie een belangrijk referentiekader was.

Tien waarderend lerende observaties voor bespreking

Hieronder staan mijn tien 'waarderend lerende observaties'. Het door mij voorgestelde gesprek daarover is ook bedoeld als 'waarderend leren'. Dus de punten waar je niets mee kunt, mag je meteen weer vergeten.

1. Bij Mozaiek lijkt de volgorde van *doorgaan en delen* omgekeerd. Het accent ligt primair op *delen*, in de zin van 'groei en vermenigvuldiging'. Aandacht voor *doorgaan* volgt daaruit.
2. Belangstellenden worden bij Mozaiek maximaal vrij gelaten, in wat een 'cultuur van radicaal welkom' wordt genoemd (genade). Tegelijk worden ze gestimuleerd en gefaciliteerd om zelf stappen te zetten en dichter bij God te gaan leven, in de overtuiging dat dit hun leven zal veranderen (beking).
3. Centraal lijkt Mozaiek nauwelijks initiatief te nemen voor het ontstaan van nieuwe groepen. Deze ontstaan min of meer vanzelf. Wel wordt dit gestimuleerd. Nieuwe groepen worden gefaciliteerd en publiekelijk opgenomen in de beweging. Er wordt ook bewust en adequaat ingespeeld op kansen die zich aandienen of behoeften die men signaleert. Ondernemerschap lijkt in het DNA te zitten, maar het ontstaan van nieuwe initiatieven wordt vooral geestelijk geduid.
4. Waar nieuwe gemeenten ontstaan, worden dit zelfstandige entiteiten. Ze blijven onderdeel van de beweging op basis van een intrinsieke verbondenheid. Dit wordt gevonden en gecultiveerd in een gedeelde visie, missie en identiteit. Gezamenlijke gerichtheid geeft een gemeenschappelijke richting.
5. Het is voor alle betrokkenen duidelijk wat bepalend is voor de visie, missie en identiteit van Mozaiek. Hierover wordt professioneel, integer en aanstekelijk gecommuniceerd. Constant wordt een cultuur uitgedragen waarin ontmoeting voorafgaat aan een standpunt, een vraag aan een conclusie en begrip aan de wens om zelf begrepen te worden. Iedereen weet dat Mozaiek bestaat om als een 'kunstwerk van gebrokenheid' God te aanbidden, van elkaar te houden en de omgeving te dienen. Alles is gericht op 'intimiteit met God' en met elkaar, in een wereld die vol is van 'Gods glorie'.
6. Er zijn 'centripetale' (aanzuigende) en 'centrifugale' (uitwaaierende) krachten werkzaam bij Mozaiek. De 'centripetale' krachten zitten vooral in de 'hubs' die de gemeenten vormen. Daar ligt het accent op evenement-achtige 'meetups' rond aanbidding, ontmoeting, vorming en toerusting. De 'meetups' hebben ook wervingskracht voor nieuwkomers. Die zijn er vrijwel altijd en krijgen daarom expliciet aandacht. De 'centrifugale' krachten zitten in allerlei groepen die ontstaan rond de 'meetups' of de livestreams vanuit Veenendaal, in de ruimtelijke noodzaak om groepen te blijven splitsen en in de mensen die in hun eigen omgeving op dezelfde manier kerk-zijn willen vormgeven.
7. De wervende en zendende krachten worden gevoed door een breed gedeeld verlangen naar een wereld die vol is van Gods glorie; waar kennis van de HEER aanwezig is zoals het water de bodem van de zee bedekt; waar Zijn naam overal wordt geheiligd met aanbidding en waar Zijn wil overal wordt gedaan zoals in de hemel. Aanbidding en missie zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Er wordt waarderend naar de wereld gekeken, als een plek waar Gods goedheid ook nu al ervaren kan worden. Hierbij ervaart men een roeping om bij te dragen aan een nog betere wereld, door de kracht van de Geest. In plaats van kritiek te leveren op anderen, zoekt men liever mogelijkheden om zelf bij te dragen aan verbetering. Dit alles leidt tot een positieve cultuur van hoop, verwachting, toewijding en vermenigvuldiging. Hierbij is men zich bewust van het risico om eschatologisch door te slaan. Er wordt daarom realistisch gezocht naar de juiste balans tussen het 'nu al' en het 'nog niet' van Gods nieuwe wereld. In theologisch jargon krijgt kerk-zijn vorm vanuit een 'enacted inaugurated eschatology'.²⁶

²⁶ Dit is de theologische overtuiging dat Gods nieuwe wereld nu al zichtbaar kan worden en dat een Geestvervulde kerk en Geestvervulde mensen hierbij een cruciale rol spelen. (Zie hierover ook voetnoot 24).

8. Het breed gedeelde en veel bezongen 'actueel-eschatologische' verlangen, gecombineerd met de overtuiging dat men als kerkelijke beweging zelf ook een cruciale rol speelt in de vervulling daarvan, geeft 'stuwkracht, sturing en samenhang' in het geheel. Een gemeenschappelijk besef van identiteit en bestaansreden is leidend. Over 'identiteit' wordt gezegd dat deze gevormd moet worden in de 'intimiteit' met God en dat alleen dat kan leiden tot een gezonde(n) 'autoriteit' die mensen je zelf geven. Tegelijk wordt er gezegd dat leiderschap ook vaak te typeren is als 'lijdende liefde.'
9. Naast en vanwege het verwachtingsvolle verlangen, wordt het leiderschap eveneens breed gedeeld. Waar veel gebeurt, zijn velen nodig om dat in goede banen te leiden. Daarbij mag niemand alleen ergens verantwoordelijk voor zijn. Dit geldt ook voor voorgangers. Er wordt principieel gekozen voor meervoudig leiderschap. Door leiders wordt het eigen initiatief van betrokkenen gestimuleerd. Wie met passende initiatieven komt, krijgt daarvoor alle ruimte en steun. Betrokkenen krijgen niet alleen bij hen passende rollen, maar ook oefenplekken en coaching om te groeien in hun rol. Dit begint bij de kinderen en gaat door bij de jongeren. Volwassenen dragen de leiding soms volledig over aan de jongeren. Sommige jongeren lopen rond met de vraag: "Hoe krijg ik mijn ouders mee naar de kerk?" Volwassenen vertellen hierbij hoe ze door hun kinderen (weer) bij de kerk betrokken zijn geraakt. Mede met het oog op vermenigvuldiging wordt leiderschap dus ook intergenerationeel gedeeld.
10. Over de huidige kerkvormen wordt gezegd dat die er zijn zolang ze werken. Zodra ze niet meer werken, moeten er andere komen. Op deze manier wordt geprobeerd om het bouwen van 'heilige huisjes' te voorkomen, om als kerk in beweging te blijven.

Gespreksvragen voor pionierteams (of kerkenraden)

1. Welke van de tien genoemde reflecties wijken sterk af van (de uitgangspunten voor) ons eigen pionieren of kerk-zijn en prikkelen in positieve zin om daar eens wat langer bij stil te staan?
2. Wat maakt dat onze beweging of ons kerk-zijn hiervan afwijkt?
3. Wat kunnen we hiervan leren voor onze beweging of ons kerk-zijn?
4. Wat is er nodig om dit gecontextualiseerd te kunnen toepassen in onze eigen beweging of kerk?

Verder lezen

- Peter den Hoedt, *Delend in beweging blijven* 2025. Een verdiepend artikel over *doorgaan en delen* bij de *pionierende beweging van proefplekken*. Het 'reflectieve observatieverslag' met betrekking tot Mozaiek als beweging is hierbij geschreven, als praktijkverhaal vanuit een andere kerkelijke context.
- Tom Wright, *Goede Vrijdag. De dag dat de revolutie begon*, Franeker: Uitgeverij van Wijnen 2018. Met name deel 4, vanaf pagina 341. Hierin wordt de missie van de kerk opnieuw doordacht, nadat in de drie voorgaande delen de relatie tussen 'kruis en koninkrijk' opnieuw is doordacht. Naar dit boek wordt expliciet verwezen in de meer theologische reflectie bij het bovenstaande observatieverslag.

De auteur

Peter den Hoedt is senior beleidsmedewerker binnen de Dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk. Na jarenlang zelf actief geweest te zijn geweest in lokaal of regionaal missionair werk, begon hij daar in 2019 als gemeenteadviseur. Al snel kwam de focus in zijn werk weer te liggen bij missionaire kerkvernieuwing en raakte hij betrokken bij het pionieren vanuit de Protestantse Kerk. De ontwikkeling van de pioniersbeweging heeft hij daardoor van dichtbij meegemaakt. De afgelopen jaren was hij betrokken bij de ontwikkeling van [online leermodules bij de twaalf kernthema's voor proefplekken](#), waar deze verdiepende artikelen bij horen.